

ÖZEL SAYI: 3

HECE

ISSN 1301-210X

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL:6 SAYI:61 OCAK 2002

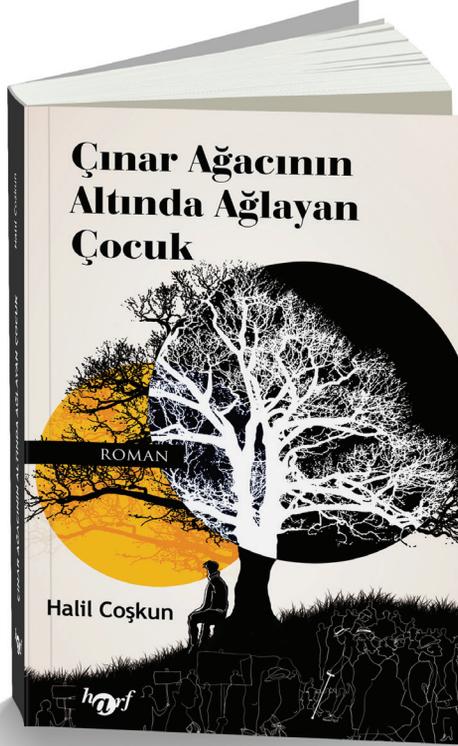
Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak

AHMET HAMDİ TANPINAR

61

EKLERLE 3. BASKI

harf

HALİL COŞKUN

ROMAN

13,5 x 21 cm / 415 Syf

1 Mayıs 1977, Taksim Meydanı...
“O gün orada korkunç şeyler oldu. O facianın orta yerinde çok tuhaf bir şey gördüm.”
Böyle diyordu yaşlı gazeteci.
Yıllardır o tuhaflığın nedenini anlamaya çalışıyordu.
Her şey çınar ağacının altında başlamıştı aslında.
Ve sırrı yine o ağaç çözecekti.

HECE
YAYINLARI

HECE
AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

HECE
ÖYKÜ
iki aylık öykü dergisi

ÖZEL SAYI: 3

HECE
AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL:6 SAYI:61 OCAK 2002

Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak
**AHMET HAMDİ
TANPINAR**

61
EKLERLE 3. BASKI

HECE ÖZEL SAYILARI

- 1- Türk Öykücülüğü
- 2- Türk Şiiri
- 3- Ahmet Hamdi Tanpınar
- 4- Türk Romanı
- 5- Diriliş ve Sezai Karakoç
- 6- Eleştiri
- 7- Edebiyat ve Nuri Pakdil
- 8- Hayat/Edebiyat/Siyaset
- 9- Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek
- 10- Çocuk Edebiyatı
- 11- Hareket ve Nurettin Topçu
- 12- Mektup
- 13- Nâzım Hikmet
- 14- Cahit Zarifoğlu
- 15- Mehmet Âkif Ersoy
- 16- Modernizmden Postmodernizme
- 17- Yahya Kemal Beyatlı
- 18- Şehirlerin Dili
- 19- Cemil Meriç
- 20- Yerlilik
- 21- Rasim Özdenören
- 22- Gezi
- 23- Kemal Tahir
- 24- Medeniyet
- 25- Muhammed İkbâl
- 26- İslâm Medeniyeti
- 27- Orhan Kemal
- 28- Batı Medeniyeti
- 29- Peyami Safa
- 30- Günlük
- 31- Aliya İzzetbegoviç

HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ
ISSN 1301-210X

YIL: 6 SAYI: 61

Birinci Basım: Ocak 2002

İkinci Basım: Ağustos 2006

Üçüncü Basım: Mart 2016

(Her ayın birinde yayımlanır.)

Yayın Türü: Yerel Süreli

Hece Yayıncılık Ltd.Şti. Adına

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Ö. Faruk Ergezen

3. Baskının Editörleri: Hatice Bildirici, Doç, Dr. Ayşe Demir, Elif Türkislamoğlu

Yayın Yönetmeni

Hüseyin Su

Yönetim Yeri

Konur Sk. No: 39/1 Kızılay/Ankara

İletişim

Tel: (312) 419 69 13 **Fax:** (312) 419 69 14

P.K. 79 Yenişehir/Ankara

İnternet Adresi: www.hece.com.tr

e-mail: hece@hece.com.tr

twitter.com/hecedergi

facebook.com/hecedergisi

Teknik Hazırlık: Bülent Güler

Kapak: Sarakusta web: sarakusta.com

Baskı: Dumat Ofset

Tel: (0.312) 278 82 00

2016 Yılı Abone Bedeli:

Yıllık: 120 TL.

Kurumlar için: 330 TL.

Yurt Dışı: 150 Euro

Posta Çeki: 149582

Hece Basın Yayın Ltd. Şti.

Gelen yazılar yayımlansa da yayımlanmasa da geri verilmez. İlkelerimize uymayan ilânlar alınmaz.

Baskı Tarihi: 24.03.2016

<i>Hangi Tanpınar?... /</i>	5
<i>İkinci Baskı İçin... /</i>	8
<i>Üçüncü Baskı İçin... /</i>	9
Hasan Aycın/ Çizgi /	10

I. BÖLÜM: DÜŞÜNSEL KİMLİK (1-212)

Oğuz Demiralp/Neden Ahmet Hamdi Tanpınar? /	11
M. Orhan Okay/Kaderin Eşiğinde Tanpınar /	15
İnci Enginün/Tanpınar'ı Düşünürken /	25
Gürsel Aytaç/Tanpınar'da Batı Rüzgârı /	28
Necmettin Turinay/Ahmet Hamdi Tanpınar: 1932 Öncesi ve Sonrası /	34
Hilmi Uçan/Entelektüelin Kimliği, İşlevi ve Bir Entelektüel Olarak Tanpınar /	42
Berköz Berksoy/Tanpınar'da Eleştirel ve Karşılaştırmacı Düşüncenin Estetiği Contrepoint /	60
Murat Adalı/Geleneğin Farklı Bir Yorumcusu: Ahmet Hamdi Tanpınar /	84
M. Kayahan Özgül/Edip Tanpınar'dan Edebiyat Tarihçisi Tanpınar'a /	90
Nilüfer Kuyaş/Huzursuz Miras: Suat'ın Mektubu /	107
Ömer Lekesiz/Tanpınar Nereden ve Nasıl Bakar? /	111
Ali Galip Yener/Tanpınar'daki Biz Bizdeki Tanpınar /	121
Abdullah Şevki/Toplumumuza Bakış Açısı ve Siyasi Duruşu Yönünden Ahmet Hamdi Tanpınar /	127
Besim F. Dellaloğlu/Lizbon'da Bir Fernando Pessoa Evi Olabiliyor da Niye İstanbul'da Bir Ahmet Hamdi Tanpınar Evi Olamıyor? /	133
Hayrettin Orhanoglu/Eserin Macerası Yahut Mağaranın Eşiğindeki Tanpınar /	139
Şaban Bıyıklı/Tanpınar Edebiyat Fakültesine Nasıl ve Niçin Atandı? /	152
Mehmet Narlı/Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nin Yabancı (Fransızca) Kelimeler Sözlüğü /	163
Elif Türkislamoğlu/Orhan Okay'la Tanpınar Üzerine /	200
İlyas Dirin/Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Memleket Realiteleri /	209

II. BÖLÜM: EDEBİYAT BİRİKİMİ (213-510)

A. Roman ve Öykü

Köksal Alver/Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Bakış Açısı /	213
Şahika Karaca/Huzur'da Musallat Bir Fikir: Ölüm /	225
Abdurrahim Karadeniz/Huzur'un Saz Parçaları /	242
Çimen Günay Erkol/İstanbul'da Uyurgezmek: A.H. Tanpınar'ın Huzur'unda Huzursuz Bir Adam /	249
Selim Somuncu/Huzur ile Huzursuzluk Ekseninde Tanpınar'ın Roman Kişileri Üzerine Bir İnceleme /	270
Hülya Sezen/Tanpınar'da Proust İzleri /	285
Cengiz Karataş/Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Zamanın Ruhuna Dair Bir Deneme /	290
Münire Kevser Baş/Tanpınar Çoksesli Romanı Ararken: Mahur Beste /	299
Celâl Fedai/Tanpınar'ın 'Tamamlanmamış İlk Romanı Olarak' Mahur Beste /	311
Fatma Kocahasanoglu/Sahnenin Dışındakiler Romanında Kişilik/Kimlik Sorunsalı Ekseninde Bir Bakış /	319
Taner Namli/Bir İçtimaî Jeoloji Romanı: Sahnenin Dışındakiler /	327
Elif Türkislamoğlu/Aydaki Kadın /	340
Hüseyin Su/Rüya Gören Öyküler /	345

Necip Tosun/Ahmet Hamdi Tanpınar: Müzik, Zaman ve Rüya Estetiği /363
Hâle Sert/Âdem'in Aynası Havva'ya Psikanalitik Bir Bakış /371
Esra Ballım/Hangisi Gerçek, Hangisi Rüya? /375

B-Şiir

Nurullah Çetin/Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiiri /379
Âtîf Bedir/"Ömür Denen Uyku" ya da Hayalden Rüyaya Tanpınar Şiiri /401
Fahrettin Arslan/Tanpınar'la Bitmeyen Bir Çeviri - Monsieur Teste /405
Nâlan Yıldız/Şairin Aynasındaki Kara Kedi /413
Muharrem Dayanç/İkinci Yeni ve Tanpınar /422
Ahmet Bozkurt/Vehim ve Rüyâ: Ahmet Hamdi Tanpınar Şiirinin Zamansal Oluş'ları /436

C. Günlük, Mektup, Deneme, Edebiyat Tarihi

Elif Türkislamoğlu/Günlüklerinde Tanpınar /444
Mehmet Yılmaz/Tanpınar'ın Günlükleri Hakkında Yazılanlar /454
**Nesrin Aydın Satar/Yazar Günlükleri Ne İşe Yarar?: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın
Muhafazakârlığı ve Günlüklerdeki "Yeni Tanpınar" /469**
Âlim Kahraman/Tanpınar'ın Denemeciliği Üzerine /484
Rüveyda Durmaz/Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Düşünce Portresi: Yaşadığım Gibi /489
Abdurrahim Karadeniz/Mektuplarındaki Tanpınar: O Kadar Az Kendimiz Oluyoruz ki! /501

III. BÖLÜM: TANPINAR VE ŞEHİR (511-543)

Alev Sınar Uğurlu/Ahmet Hamdi Tanpınar ve Bursa /511
Mustafa Özçelik/Beş Şehir'de Mevlâna ve Konya /525
Tarık Deniz/Tanpınar Otoportresi Beş Şehir Melankolisinin İzinde /532
Mustafa Armağan/Tanpınar'ın Tılsımlı Aynasında Şehirler /537

IV. BÖLÜM: TANPINAR'DA ESTETİK VE ZAMAN (544-621)

Şaban Sağlık/Bir Şahsi Nizamın Peşinde Estetiği ve Felsefeyi Arayan Adam... /544
Mehmet Samsakçı/Ahmet Hamdi Tanpınar ve Sinema /574
İşık Yanar/Zaman Algılarında Simge ve Temsil Tanpınar ve Proust'ta Zaman Tasarımı /584
Ertuğrul Aydın/Ahmet Hamdi Tanpınar'da Tarih ve Zaman /593
Mehmet Samsakçı/"Yeni Debussy'ler Aldım. Behemehal Gelin..." /617

V. BÖLÜM: DÖKÜLÜP KALANLAR (622-659)

Yusuf Turan Günaydın/Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Mahpeyker Sultân'a Mektup /622
Antalya'lı Genç Kıza /628
**İlyas Dirin-Şaban Özdemir-Turgay Anar/Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Edebiyat
Üzerine Makaleler ve Yaşadığım Gibi'de Yer Almayan Yazı, Röportaj ve
Anketlerinden Seçmeler /634**
Turgay Anar/Tanpınar'ın Bilinmeyen Dört Yazısı /639
Profesör Ahmet Hamdi Tanpınar Diyor ki... /653
İlhan Geçer/Anket: San'atkarlarımızın Nabzını Dinliyelim. . . /654
Ahmet Sezikli/Ha Tanpınar Ha Türkiye /656
Fadime Bozyiğit/Tanpınar Etkinlikleri Üzerine /657

VI. BÖLÜM: BİBLİYOGRAFYA (660-738)

İlyas Dirin/"Tanpınar'ın Yazılarının Bibliyografyası"na Zeyl /660
İlyas Dirin-Şaban Özdemir/Ahmet Hamdi Tanpınar ve Eserleri Hakkında Yazılanlar /673
Yusuf Turan Günaydın/Tanpınar Bibliyografyasına Ek /687

VII. BÖLÜM: ALBÜM (739-768) /739

HANGİ TANPINAR?..

Yaşıyor olsaydı, kuşkusuz kendisinin de şaşıracağı kadar, yazdıklarının ve kişiliğinin ilgi odağı olmasını, okunmasını ve her geçen gün 'Hangi Tanpınar?' sorusuna verilebilecek cevapları çoğalttığını görecek. Önce işi (mesleği) ve yazdıkları türlere göre adının önüne sıfatlar getirilerek anılıyor Tanpınar: Romancı, öykücü, şair, deneme yazarı, edebiyat tarihçisi, eleştirmen, bir 'piyesi' ve tiyatro üzerine yazdıklarıyla tiyatro yazarı; kültür ve düşünce tarihimiz üzerine düşünceleri, musiki, plastik sanatlar, mimarî, şehir, hat sanatı, resim, heykel konularında derinlemesine düşünüp yazabilen bir yazar... Akademisyen, milletvekili... Bütün bunlarla beraber altmış yıllık ömründe, göğsünü gere gere hayatını, düşlerini gerçekleştirdiğini söylediğine rastlayamayız. Hatta yapıp ettiklerinin çoğunun ardında döküm saçım kaldığını görürüz. Bu biraz da her insan için böyle değil mi? Her şey yarım kalmak durumunda. Peki, hangi Tanpınar?... Kendisinin 'kriz' olarak tanımladığı yıllardan beri her tür yaklaşımların, değerlendirmelerin temelinde yatan kuşku, korku, sinme, güzelleme ve yerin dibine batırma, bizdense tertemiz, değilse kapkara... gibi zaaflarla malul olan düşünce, kültür, sanat, siyaset dünyamız, hiç kimsenin yaptıklarını bizzat kendisi olarak toplumsal birikimimiz içindeki hakettiği yere koymayı ve andığımız maluliyetlerden kurtularak olduğu gibi görmeyi başaramaz, bugüne dek başaramadı. Dünyayı yalnızca kendi hücrelerinden ibaret sanan düşünüş, her düşüncenin de o hücreye girmesi gerektiği noktasında sonuna dek direnir. Bu konuda, en güçlü hücre de kuşkusuz sistemin düzlemindekiler. Belki de bunu çok iyi kavrayan Tanpınar, Hasan Bülent Kahraman'ın tespitiyle; *"Sanatçı kişiliğini daima düşüncelerinin içinden oluşturmaya özen gösteren"* biri olmasına karşın, yine *"kendisini çok saklayan bir yazardır."* Buna saklanan düşünür, siyasetçi ve insanı da eklemek gerekir. Onun bu durumu, yıllarca Tanpınar fotoğraflarının çoğu zaman denk düşmediği alanlarda, toplantılarda dolaştırılmasına, farklı yerlere asılmasına neden olmuştur. Siyasal hayatımızın en daraltıcı, yanıltıcı, karıştırıcı, hatta bunaltıcı yaftalamalarından olan 'sağcı mı?' yoksa 'solcu mu?' sorularıyla gölgelenen yazdıklarının edebiyat ve düşünce değerleri, gereği gibi tartışılmamıştır. Herkes bu konularda, onun yazdıklarında kendilerini sevindirecek ve üzülecek bir şeyler bulabilirler cımbızlama yöntemiyle. Tanpınar'ı 'kutup noktası' olarak alan ve bir de kitap yazan Oğuz Demiralp'in şu cümlelerindeki psikoloji yakından görülmelidir:

"Osmanlı'yla olumlu yönden ilgilenmeyi Cumhuriyetin karşıtı gören kalıplaşmış bakış, daha doğrusu önyargılar Türk solunda özellikle o yıllarda (1970'li yıllar) sarsılmaya başladı. Osmanlı'yı yeniden kazanmak gerektiği o yıllarda anlaşılmaya başladı. İşte o zaman Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yapıtlarına da yeni bir gözle bakıldı. Görüldü"

ki, okunması uzun süredir 'milliyetçi/muhafazakâr' kesime bırakılmış Tanpınar, aslında modern bir kültür adamıdır. Eskinin değil yeninin, giderek geleceğin adamıdır."

Demiralp, daha sonra da bu konudaki 'kanıtlarını' toplamaya ve sunmaya çalışır. 'Milliyetçi/Muhafazakâr' kesim de bu psikolojinin tersinden hareket eder. Onlar da 'karşı tarafa' bırakmamalıdır Tanpınar'ı... Onun edebiyatımıza, düşüncemize, kültürümüze katkılarını tartışarak, Tanpınar'la (elbette her düşünce ve sanat adamıyla da) hesaplaşarak birikimimize eklemeye kimse yanaşmaz. Sorun, yandaşlık ve siyasal akrabalık sorunudur. Peki, Tanpınar Osmanlıcı mıdır? *"Teklif ettiğim şey ne türbedarlık ne de mazi hırdavatçılığıdır. Bu toprağın macerasını ve kendi maceramızı bilerek, onun içinden tabii şekilde yetişmek ve Batılı anlayışla, batılı ustaları severek eser vermektir."* Bu cümlelerde her iki tarafın da hem hoşuna gidecek hem de her iki tarafı üzecek şeyler var. 'Coğrafya kaderdir' sözüne katılan Tanpınar, kaderinin bütün ağırlığını ve sorunlarını yaşar ve yazar. Nereden hareket edip nereye varmak isterse istesin, o, bu kaderin elinden hiçbir zaman yakasını kurtaramaz; hâlâ da kurtaramamıştır. *"Hâl yoktur, mazî ve onun emrinde bir istikbal var"* derken de hiç kimsenin bu 'kader'in elinden yakasını kurtaramayacağı konusunda uyarı yapmıyor mu? 'Medeniyet krizi' olarak tanımladığı Tanzimat'la birlikte başlayan tarihsel/siyasal süreç ciddi itirazları vardır; bu kopuşun doğru olduğuna inanmaz, çünkü kendisi 'süreklilik' düşüncesinden yanadır. Ama hiçbir zaman, hem düşünsel hem de siyasal anlamda bu itirazları bağlamında bir hesaplaşmaya girmez. Yine de bu itiraz onun geleceğine sis hâlinde düşen bir soru işareti olur. Hilafetin kaldırıldığı gece uyuyamaz, ama bu 'uykusuzluğun' psikolojisine ve düşünsel boyutuna hiçbir zaman vakıf olamayız. Yazı devrimine itirazları vardır. Bu itirazların sahibi olan Tanpınar, 1930'lu yıllarda Dîvan Edebiyatı'nın liselerde okutulmaması gerektiğini eğitim şuralarında savunabilir. Milletvekili olabilmek için yalvar yakar olur. 27 Mayıs'ta ise tam bir darbe alkışçısı kesilir. Darbeyi duyar duymaz; *'Aman devlete zeval gelmesin'* sözleriyle verir ilk tepkisini. Ardı ardına yazdığı yazılarla darbenin âdeta kalemşoru olur. Yazdıklarını okuyunca, o kültür, düşünce, edebiyat adamı olan Tanpınar'ın İlhan Selçuk, Yekta Güngör Özden ve Vural Savaş'ın yanından konuştuğunu görürsünüz. Adnan Menderes ve arkadaşları için şu cümleleri yazar:

"Kabakçı Mustafa'nın bile hayalinden geçmeyecek bir katliam teşebbüsünü arkalarında hüccet olarak bırakan... On senelik kaatil saltanatların icraatı... Tarih, on sene boyunca Büyük Millet Meclisi kürsülerinde ve miting meydanlarında söylenen nutukları, bütün o irinli hücumları ve sar'a nöbeti müdafaaları satır satır... okuyacak... Moğol ordularından sonra eşine pek rastlanmayacak cinayetler... Bütün bu karışık ve sefil ruh hâli ve bilhassa çalma ve hükmetme hırsları Demokrat idareyi dünyanın en zalim, kör ve sağır cihazı hâline getirdi. Son devirleri ise gerçekten kısıtlanmış bir yaban domuz sürüsünün savletleriyle geçti. Öyle ki ordu imdadımıza yetiş-

meseydi... İyi niyetlerine hayran olduğumuz başvekil ve Devlet Reisi General Cemal Gürsel'in sarih ve resmî beyanatı... bu idare, bir devlet idaresi olmaktan çoktan çıkmıştı. O, Ojyasın ahırları idi. Ordumuz uyanıklığı ve iyi niyetiyle bu şenaatten, bu teaffünden milletimizi kurtardı... Bu bayram, en güzel bayramlarımızdan biridir... Tarihin huzuruna ancak çift asaletleri ile resmen hırsız ve katil olarak çıkabilirlerdi... Ağzı köpüklü Adnan Menderes, kin çıkımı ve anayasa hırsız Celâl Bayar, hepsi öldürmeye, yakıp yıkmaya ve seroet sâmanlarıyla kaçmaya her an hazır yaşıyorlarmış."

Türkiye'nin tarih, kültür, din ve uygarlık birikimi ile yaşadığı Batılılaşma serüveni sonunda bir tür toplumsal açmaz hâlini yaşayan aydın, bilim adamı, sanatçı ve siyasetçilerin huylanışlarını, aidiyet sorunlarını aynen Tanpınar da yaşamıştır. Kendisi de hiç kimseye yaranamadığının farkındadır. Kendisini bir yerlere koymaya, düşünsel olarak cirmini tanımlamaya çalışır: *"İnkılapların taraftarıyım ve geriye dönmek, bir adım bile, istemem... Allah'a inanıyorum. Fakat tam müslüman mıyım bilmem. Fakat anamın, babamın dininde ölmek isterim ve milletimin müslüman olduğunu unutmuyorum ve müslüman kalmasını istiyorum."* (Aktaran H. B. Kahraman) Bir "medeniyet krizi"nin aydını olan Tanpınar, bu aydının bütün korku, çelişki, kenara atılma, yüceltilme gibi özelliklerini ve gelgitlerini kişiliğinde toplar. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Yaz Yağmuru öyküsünün kahramanı Sabri için söylediği; *"O, hayatında kurulan acayip tahtarevallide, kâh bir taraf kâh öbür taraf ağır basarak yaşayacaktı."* sözlerini hatırlatan M. Orhan Okay, Tanpınar için şöyle der: *"Bu Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da, içinde gizli bir yerde duran tarihinin, yani kaderin ona hazırladığı bir tahterevalli idi. Zamanın ne içinde ne dışında, ne Şark'ta, ne Garp'ta, ne tam mânâsıyla Osmanlı'da ne Cumhuriyet'te, ne siyahta ne beyazda, hasılı 'olup olmamanın eşiklerinde' bir tahterevalli"* dedir.

Bütününüyle bu tahterevallide hepimizin bugün bir yeri yok mu? Bu tahterevalli en hızlı salınımlarını belki de bugünlerde yapıyor. Tanpınar adının bunca gündeme gelmesi, tahterevallinin yalnızca ona özgü olmadığını da göstermiyor mu? Bu tahterevallinin bugün, sabit bir zemini bile yok; âdeta buzun üzerinde.

Evet, hangi Tanpınar?...

Herkes bir Tanpınar...

Hece dergisinin Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı, böylesine bütüncül bir bakış açısından doğdu. Bu özel sayının dosyasında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebiyat tarihçiliği ve eleştirmenliğini inceleyen bir yazı daha olacaktı. Özel sayıya yetişmeyen bu yazıyı önümüzdeki aylarda yayımlayacağız. Elinizdeki özel sayının amacına ulaştığını umuyor, aylık Hece dergilerinde ve Mayıs 2002'de de Türk Romanı Özel Sayısı'nda buluşmayı diliyoruz.

Ocak 2002

HECE

İKİNCİ BASKI İÇİN...

2005'in yaz aylarında Türk Öykücülüğü Özel Sayısı'nın ikinci baskısını yapmıştık. Bir yıl sonra da Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı'nın ikinci baskısını yapıyoruz. Baskısı biten diğer özel sayılarımız da sırada... Böylece her yıl iki yeni özel sayı, bir de ikinci baskı yaparak üç özel sayı yayımlamış oluyoruz.

Birinci baskıda farkında olup da yetiştiremediğimiz ve daha sonra fark ettiğimiz eksiklikleri tamamlamaya özen gösterdik ikinci baskıda. Bu bağlamda on iki yeni yazı eklendi bu baskıya. Tanpınar'ın kitaplarına girmeyen yazı, söyleşi ve anket cevaplarından oluşan bölüme de ekler yapıldı. Kaynakçayı da hem geriye dönük hem de birinci baskısından sonraki yıllarda yayımlanmış yazı ve kitapları da ekleyerek Yusuf Turan Günaydın zenginleştirdi. Tanpınar Özel Sayısı da Hece dergisinin diğer özel sayılarının açısına ve hacmine ulaşarak tamamlanmış oldu.

Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı'nın ikinci baskısının Tanpınar okumalarına daha sağlıklı katkılar sağlayacağını düşünüyoruz.

Ağustos 2006

HECE

ÜÇÜNCÜ BASKI İÇİN...

Ahmet Hamdi Tanpınar'a karşı gelişen ilgi her geçen gün artıyor. Hece Dergisi Tanpınar Özel Sayısının yeni baskıları da bu ilginin göstergelerinden biri sayılmalı. 2006 yılında basılmış olan ikinci baskısının tükenmesi üzerine elinizdeki bu baskıyı hazırladık. Hakkındaki çalışmaların artması, Türk düşünce hayatındaki yerinin pekişmesini sağlayan tartışmaların çoğalması, eserlerindeki işaretlerin kültür tarihimiz açısından yeni yorumlara imkân sağlaması, bu arada günlüklerinin yayımlanmış olması Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı'nın bu üçüncü baskısını hazırlamamızda itici güç olmuştur.

Bu baskıda Tanpınar'ın edebî birikimini daha ayrıntılı olarak ele almaya çalıştık. Bilindiği üzere Ahmet Hamdi Tanpınar şiirden öyküye, romandan denemeye farklı edebî türlerde eser vermiş bir entelektüeldir. Onun bu entelektüel kimliği ile birlikte kaleme aldığı bütün eserleri hakkında araştırma ve incelemelere yer verildi. Öte yandan Tanpınar külliyatında ayrı bir köşe taşı olması sebebiyle şehir konusu bu baskıda bağımsız bir başlık altında değerlendirildi.

Elinizdeki baskıda Tanpınar'a karşı ilginin artmasının nedenlerini anlamaya yardımcı olacak çalışmalarla birlikte ayrıca Yusuf Turan Günaydın tarafından 2015'te Türk Tarih Kurumu Arşivi Enver Paşa evrakı içinde bulunan Tanpınar tarafından Enver Paşa'nın kızı Mahpeyker Sultan'a yazılmış mektubun tıpkıbasımını ve transkripsiyonunu da bulabileceksiniz.

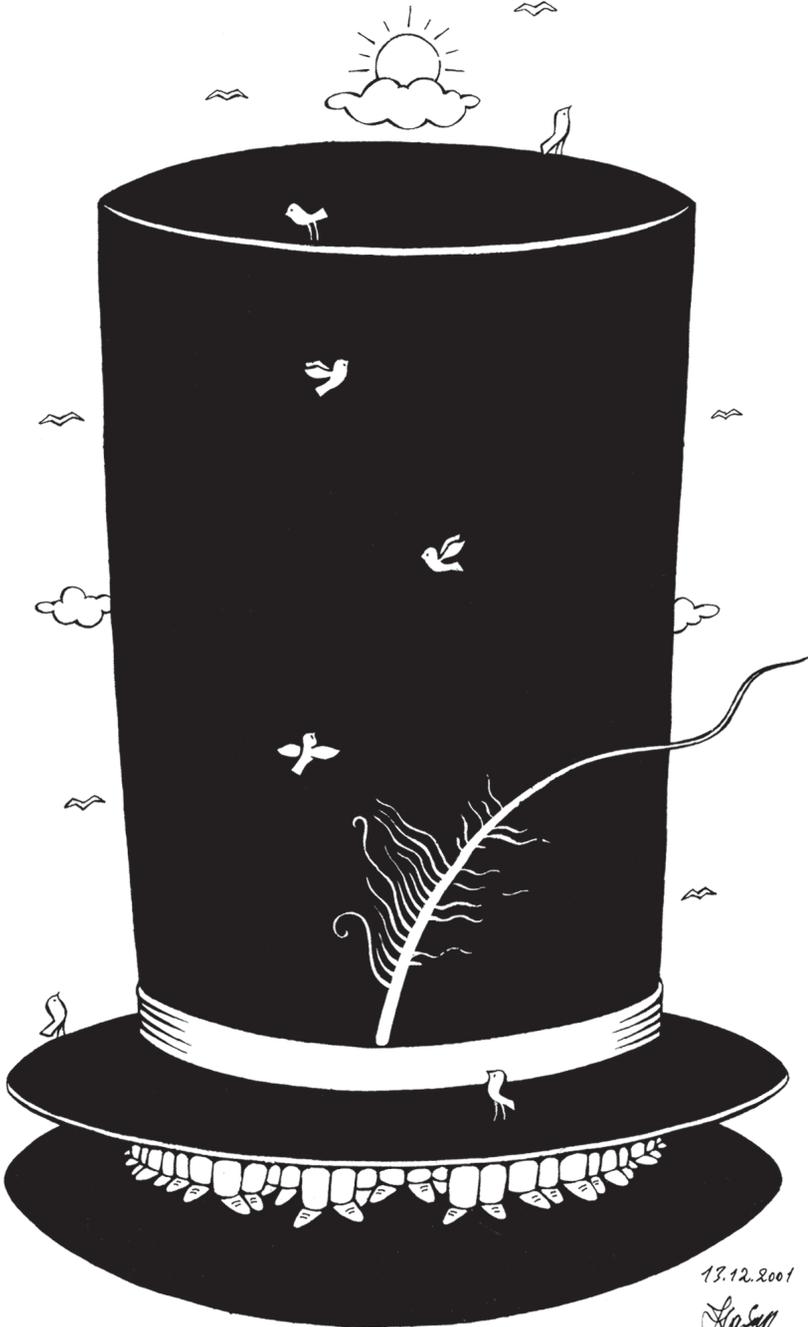
Son dönemde adının sık anılması itibarıyla zaman zaman kendisine gösterilen bu ilgiyi abartılı bulan sesler de dikkat çekmekte. Ancak Türk edebiyatının ve düşünce hayatının sıra dışı portrelerinden biri olarak Ahmet Hamdi Tanpınar'ın gerek hayatı gerekse eserleri itibarıyla ilgilenilmeyi hak ettiği kanaatindeyiz. Unutulmasın ki, Mütareke yıllarından İstiklal Savaşı'na, Tek Parti Döneminden, çok partili yıllara kadar Türkiye'nin geçirdiği büyük dönüşümlere tanıklık etmiş; çalışmalarında da Tanzimat'tan bu yana memleketin yaşadığı sorunlara eğilmiş bir yazarla karşı karşıyayız... Bu bakımdan üzerinde yaşadığımız toprakları ve toplumu anlamak için önemli bir başvuru kaynağıdır Tanpınar. Artık "sükûtun suikastından" kurtulmuş olan Tanpınar'a yönelik çalışmalara biz de Hece dergisi olarak "Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı"nın üçüncü baskısıyla katkıda bulunmak istedik.

Mart 2016

RASİM ÖZDENÖREN

Hece Dergisi Genel Yayın Yönetmeni

HASAN AYCIN

Oğuz Demiralp

NEDEN AHMET HAMDİ TANPINAR?

Tanpınar'ın yazınımızda, kültür yaşamımızdaki önemi, yeri, neden en çok incelenen yazarımız olduğu üzerine ukalalık edecek değilim. Ben neden yıllardır Tanpınar'a takıldım, onda ne gördüm, buldum da dönüp dönüp yazdıklarını okumaya çalıştım? Ele alacağım soru bu.

Elbette, bu sorunun yanıtı, daha geniş, daha doğrusu genel bir sorunun yanıtına bağlı. Bir okur bir yazarı neden sever? En kestirme ve genel yanıt: güzel yazdığı için. Dünyanın en önemli konusunu da ele alsanız, güzel yazmazsanız sizi kim okur? Güzel yazmak aynı zamanda konuyu iyi işlemek demektir. Gel gelelim, güzel yazmak, konuyu iyi işlemek de yetmez bir yazara sevgi duymanıza. Bu nesnel etmendir. İyi bir yazın okuruysanız yazarın düzeyini anlarsınız, "İyi yazmış" dersiniz. Ancak her iyi yazdığını söylediğiniz yazar çekmez sizi. İşlenen konunun sizde ilgi uyandırması gerekir. Bu ilginin derecelerine göre yazarlara yakınlık duyarsınız. Bazı yazarlar vardır ki, sizin ruhunuzda ya da zihninizde bir şeye dokunur. İç âleminizdeki bazı şeylerin karşılıklarını ya da kafanızı karıştıran soru(n)ları onun yazdıklarında görürsünüz. O tür yazarları okudukça size yeni yeni kapılar açılır. Yalnızca onun yazdıkları boyunca değil kendi içinizde de uzun, bazen güzel, bazen zahmetli bir yolculuğa çıkarsınız. İşte o yazarları seversiniz. Yazar sizi ne kadar uzun bir yolculuğa çıkarıyor ya da çıkmanıza neden oluyorsa o yazarı o kadar seversiniz. Sevdiğiniz yazarda her zaman uzakların, ufukların dayanılmaz çağrısı vardır. Yeniden yeniden okursunuz, gök kuşağının altından asla geçemeyeceğinizi, o yazarı tam olarak anlayamayacağınızı, bırakın o yazara, kendinize de ulaşamayacağınızı bilerseniz de.

Ahmet Hamdi Tanpınar benim için böyle bir yazar işte. "Neyine karşılık oldu onun yazdıkları?" diyeceksiniz. Dile getirmeye çalışayım.

Bir şair dostum, Sultanahmetli olduğumu söylediğimde "Çok şanslısın" demişti. Bu sözün anlamını, daha doğrusu ne denli talihli olduğumu gün geçtikçe daha iyi kavriyorum. Gerçekten: çocukluğumun belirleyici bölümünü, ruhbilimcilerin deyişiyle "şuuraltı müktesebat"ımın oluştuğu dönemi Akbıyık mahallesinde geçirmiş olmak, Cumhuriyet devrimi gibi köklü bir dönüşüm geçirmiş olan bir ülkede büyük bir şans. Bildiğimiz bir şeyi kabaca yinelerseniz, Cumhuriyet ile birlikte geçmişimizden uzaklaştığımızı, geç-

mişimize, dolayısıyla kendimize yabancılaştığımızı öne sürenler vardır. Sultanahmet'te ben böyle bir şey hissetmedim. Çanakkale'de savaşmış dedemden, Rıfai şeyhi kızı babaannemden eski günlerin daha iyi olduğuna ilişkin tek bir söz işitmedim. Tersine. Eskiye, yeniye bir arada, birbirinin devamı olarak algıladım. Bununla birlikte, yaşım ilerleyip biraz mürekkep yalayınca Osmanlı Batılılaşmasının ürünü olan Cumhuriyet'in bir yönüyle her devrim, özellikle Fransız devrimi gibi *tabula rasa* hevesi içinde

olmuş, ancak hayatın buna izin vermeyerek kendi akışını sürdürmüş olduğunu gördüm. Hayatımızın eski / yeni karışımı olduğunu, tarihselliğini anladım. Osmanlıdan kalanı da, Cumhuriyet'in getirdiğini de sevdim. Gene de geçmişle, geçmişimizle daha bilinçli, bilgili bir ilişki kurmamız gerektiğini, yoksa eski / yeni karışımı olan hayatımızda eskinin aksayacağını düşündüm.

Tanpınar, tam bu noktada belirdi işte. Eskiyle yeniye bir devam zincirinin halkaları olarak algılamamamızı isteyen bir yazar. Cumhuriyet'in zaten yaptığı gibi sadece Anadolu Türk halk kültürüne değil, Osmanlı kültürüne de sahip çıkmamız gerektiğini savunan cumhuriyetçi, Batıcı bir Türk aydını. Bugünden geçmişe bir bilinç ve bilgi köprüsü kurmamızı, içimizdeki geçmişi de o köprüde karşılamamızı istiyor. Geçmişin geri gelmeyeceğini ama gitmeyeceğini, bilinçaltımızda yaşadığını, onu bilinç düzeyine çıkararak özgürleştirmemiz, bugünümüzün bir parçası haline getirmemiz gerektiğini söylüyor. Ancak, vurgulayalım: Tanpınar'a göre Osmanlı, bize hâlâ, ısrarla belletilmeye çalışıldığı gibi fütühat kültürü, kılıç üstünlüğünden ibaret değil. Bir iç bahçesi, bilinmesi gereken bir insan kültürü, mimari, musikisi, şiiri, türlü incelikleri var. Yanılmıyorsam, Dranas, medeniyetin muhafaza etmek olduğunu söylemiş. Osmanlı'nın bu yönünü öğrenmek, unutmamak, muhafaza etmek Tanpınar'ın önerdiği. Yoksa Osmanlı dönemindeki insan, kadın / erkek ilişkilerine, toplum yaşama tarzına, yönetim biçimine dönülmesini falan öneriyor değil. Geçmişin reddedilmesi değil aşılması gerektiğinin bilincinde. Her bakımdan modern bir insan Tanpınar. Çağdaş nice geçmiş meraklısından daha iyi biliyor Osmanlıyı ama cumhuriyetçi. En az Ataç kadar cumhuriyetçi ama onun Türkçesiyle yazmıyor. Her iki açıdan da bakıldığında bir ezber bozucu Tanpınar.

Nasıl açıklamalı bu ayrıksı bireşimi? Tanpınar'ın tarih duygusuna sahip olmasıdır bence sorunun yanıtı. Bizim kültürümüzde tarih kavramı, anlayışı da, duygusu da Batılılaşmanın ürünüdür. Batı kültür alanı dışındaki birçok yer gibi bizde de geçmiş / şimdi / gelecek biçiminde çizgisel bir tarih anlayışı yoktu. Batı'dan aldık bu anlayışı. Nasıl günlük yaşamımızda tokalaşmayı, masada çatal bıçakla yemek yemeyi Batı'dan aldıysak tarih kavramını da öyle aldık. İyi ki aldık. Yerlileştirdik. Ulusallaştırdık. İyi yaptık. Bildiğimiz şey ama yineleyelim: kendi tarihimize sahip çıkma gereğini duymamız, tarih bilincimiz de Batı'dan. İtiraf edelim: ayakta kalabilmek için kendimizi daha iyi tanımak ve değiştirmek gerektiğini Batılılaşmayla birlikte anladık. Kimine göre değiştirmek geçmişten kurtulmak anlamı taşıırken, kimine göre de geçmişini bilerek aşmak anlamına geldi. Tanpınar ikinci ulamda yer alanlardan. T evfik Fikret "Âti çıkınca ortaya, mazî silinmeli", Yahya Kemal ise "Kökü mazîde olan âtiyim" demiş. Tanpınar ikinciye yakın. Daha önemlisi: geçmişe, üç boyutuyla tarihe bakışı takvime bakar gibi değil. Kuru akılcılığın, olguculuğun ötesinde bir tavır. Tarih onun için bir olaylar silsilesi, kronoloji ya da takvimden ibaret değil. Akan, içimizden geçen, bizi de kendine katıp götüren bir nehir. Bir süreklilik. Elbette "Bu anlayışa Bergson'un etkisi olmadan ulaşabilir miydi Tanpınar?" diye sorabilirsiniz. Bu sorunun yanıtını vermek çok güç. Tek yapabileceğimiz, yaptığımız şey, 1900 – 30 yıllarında Bergson'un dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de aydınlar üzerinde etkili olduğunun saptanmasıdır. Bu noktada hınzırca başka bir soru aklımıza gelmiyor değil. Acaba Bergson'dan etkilenmiş aydınlarımız, 6 Nisan 1922 tarihinde Einstein ile Bergson arasındaki münazarayı izlemiş ya da tutanağını okumuş olsalardı, ne derlerdi? Yanıtlanması olanaksız sorular bir yana, Tanpınar'ın tarih bakışında altını çizmemiz gereken bir özellik; tarihi, geçmişini değilmeden içselleştirmiş olmasıdır. Tarih onun içinde, düşüncesinde, duyarlılığındadır. Tarih duygusu demeye çalıştığım şey herhâlde budur.

Octavio Paz şöyle der:

Tarih yoldur:

hiçbir yere çıkmaz,

hepimiz o yolda yürürüz,

hakikat o yolda olmaktır.

İçimdeki tarih duygusuna denk düştü Tanpınar. Geçmişimizi bilmediğimiz ölçüde eksiğizdir. Geçmişini aşamadığımız ölçüde de geriyizdir, yarınımız eksiktir. Tanpınar ile daha iyi anladım.

Elbette, tarih yolu her zaman günlük güneşlik değildir. Tarihi uyanmak istediğim bir karabasan olarak gördüğüm de oldu, Mümtaz'ı düşünerek,

HECE

Nazi – Sovyet anlaşmasından dolayı Avrupa'nın geleceği için kaygılanmış belki de tek Türk aydınını. Kim anladı Tanpınar'ı? Ne kadar anladığımız hâlimizden belli değil mi? Tanpınar'da tarih ile talihin nasıl birbirine karıştıklarını da gördüm. Ürktüm. Onun gibi tarihin dışına çıkmaya ya da tarihi aşmaya çalıştım, birkaç dizede, birkaç ezgide. İçimizdeki o büyük evrensel ruha ulaşırım sandım. Olmadı. Olamazdı. Tanpınar gibi ben de anladım. Korktum. Mustafa Kesret imdadıma yetişti. İki omuzumdan tutarak sarstı beni. Bağırды Atilla İlhan edasıyla: "Sen tarihe mecbursun. Hepimiz tarihe mecburuz. Bilmelisin!"

Aralık 2015

M. Orhan Okay

KADERİN EŞİĞİNDE TANPINAR

Üslûp dediğimiz şey, özel olarak, yazılı metinlerde, yani edebiyatta kelimelerin seçiminden başlayarak onların terkibi, cümleler ve paragraflar hâline gelişi, söz sanatlarıyla günlük konuşma dilinin, yani standart dilin dışına çıkış demektir. Genel olarak da diğer bütün güzel sanat dallarında, musıkîde ve plâstik sanatlarda, hatta insanın günlük yaşayışının her türlü tezahüründe, onu başkalarından ayıran tarz, eda ve davranış şekilleridir. Üslûp, şahsiyetin marjinalitesidir. O zaman her insan biraz marjinaldir ve her insanın kendisine mahsus bir üslûbu vardır diyebileceğiz. Bu bakımdan Buffon'un dilimize "üslûb-ı beyan aynıyle insandır" diye çevrilen sözü hiçbir zaman değerini kaybetmeyecek beşerî bir hakikati ifşa eder.

Bir sanatkârın çok sık kullandığı kelimeleri yakalamak ve onların edebî, felsefî ve psikolojik değerlerine eğilmek belki üslûp araştırmalarının kendisi değildir ama, üslûbu meydana getiren parçalardan biri olduğu muhakkaktır.

Tanpınar üslûpçu bir yazardır. Biraz evvel yapmaya çalıştığım üslûp tarifine göre her insan üslûp sahibi olarak düşünülüyorsa, Tanpınar'ın üslûpçu oluşu pek parlak bir gerçeği ortaya atmak olmamalıdır. Ancak o tarifteki manasıyla üslûp, ferdî farklılıklarımızdan doğan tabii bir davranış olduğu hâlde üslûpçu yazar dediğimiz zaman kullandığı her kelime, bu kelimenin kontekstindeki diğer kelimelerle ilişkisi, ibareler, cümleler, paragraflar, itibarî bölümlerle metnin bütün yapısını bir hesaba göre kuran ve bu kuruluşun hesabını da tenkitçilerle beraber dikkatli okuyuculara verebilen sanatkârı kastediyoruz. Tanpınar çok tabii olarak şiirlerinde, fakat onlar kadar roman, hikâyeye ve denemelerinde, hatta makalelerinde ve edebiyat tarihinde bile şiirlerine verdiği kadar emek sarf etmekte, her kelimeyi zihnindeki bir hesaba göre seçmekte ve yerine koymaktadır. Tanpınar'la ilgili yazıların pek çoğunda bu özelliği belirtilmiştir.

Bu yazı üzerinde çalışmaya başlarken Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hem edebî eserlerinde, hem de hayata bakışında önemli gördüğüm bazı anahtar kelimeler üzerinde durmaya niyet etmiştim. Böylece Tanpınar'ın karakterini veren vokabülerini yani onun sıklıkla kullandığı bazı kelimeleri çıkaracaktım. Buna benzer çalışmalar ilk defa merhum hocam Mehmet Kaplan'ın başlattığı ve daha sonra üniversitelerimizin edebiyat bölümlerinin birçoğunda